

Türkiye'deki Sosyoloji Dernekleri: Süreksizliklerin Ardındaki Süreklilik*

Nilgün ÇELEBİ**

Sürekliliğin Boyutlarına Giriş

TÜRKİYE'DE sosyoloji ya da sosyolog sözcüklerine adında ya da tüzüğünde yer veren derneklerin öyküsü birkaç düzlemde okunabilir. Bu öykünün arkasında, Türkiye'deki sosyoloji derneklerini tanıyabilmek kadar, sosyolojinin bir bilgi gövdesi olarak Türkiye'deki kimliğinin ne olduğunun ipuçlarını bulmak da olasıdır. Türkiye'deki sosyologlar şimdiye kadar altı farklı dernek şemsiyesi altında yer almışlardır. Bu derneklerin bir süreklilik sergilememeleri, aralarında kesikliklerin/kopuklukların olması, aradaki boşluğun, hem bazı toplumsal koşullara hem de akademi dünyasına, akademideki kurumsallaşmaya ve akademisyenlerin sosyolojiye bakış tarzlarına dikkat harcanarak doldurulmasını gerektirmektedir. Bu derneklerin öyküsünü daha iyi anlayabilmek için öncelikle bazı unutulmuş soruların hatırlanmasında yarar vardır:

Sosyolojiyi *socius* üzerine söylenen söz (logos) olarak mı tanımlıyoruz, yoksa *polity* ya da toplum/sosyal sistem üzerine söylenen söz olarak mı? Sosyolog *socius* üzerine söz söyleyen midir yoksa toplum/sosyal sistem veya *polity* üzerine söz söyleyen midir? Sosyolog *socius*, toplum veya *polity* üzerine söz söyleme veya söylenmiş sözleri genç kuşaklara öğretme yetkisini en az sosyoloji lisans derecesine dayanarak¹ kazanmış olan mıdır, yoksa herhangi bir alandan

* Bu makalenin ilk hali XIV. Dünya Sosyoloji Kongresi (Montreal, 1998)'nde tebliğ olarak sunulmuştur. Yazının İngilizce bir versiyonu da, *International Sociology* (Haziran 2002, c. XVII, sy. 2, s. 253-267)'de yayınlanmıştır.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi DTCF Sosyoloji Bölümü; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı.

¹ Türkiye eğitim sistemine göre, 8 yıllık temel eğitimden sonra üç yıllık lise eğitimini tamamlayan gençler, 4 yıllık lisans diploması veren üniversitelerin, tercih ettikleri alanlarda eğitim veren fakülte veya bölümlerine girerler. Lisans diplomasından sonra sırasıyla yüksek lisans ve doktora programlarına kaydolunabilir.

alınan lisans diploması da bu yetkiye sahip olmak için yeterli midir? Toplum veya sosyal sistem ulus-devlet/ülkeden ne kadar uzaktır? *Socius* ile toplum/sosyal sistem, daha açıkçası 'modern toplum', hangi noktalarda birbirinden ayrılırlar? Toplum veya *polity* üzerine söylenen söz, *policy*-yönelimli veya *idea*-yönelimli olabilirken, *socius* üzerine söylenen söz sadece *idea*-yönelimli mi olmalıdır? İdea ile bilgi, özellikle bilimsel bilgi arasındaki fark nedir? Sosyolog sözünü *policy*-geliştirme için mi söylenmelidir yoksa bilimin kendisi için mi? Veri-yönelimli bir sosyoloji anlayışı *policy*-yönelimli bir sosyoloji ile ikame edilebilir mi?

Burada yapılan mana ayırma tartışmaları Türkiye için önemlidir. Zira Türklerin sosyolojiyle ilk karşılaşmaları Türklerin yoğun olarak *polity* üzerinde düşündükleri bir döneme rastlar. Bütün bir XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk çeyreği (Cumhuriyet Dönemi'nin başladığı 1923'e kadar), içinde Türklerin egemen unsur oldukları Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne sahnelik yapar. Bu dönemin başlarında bir yandan sultan ve çevresi, bir yandan Jön Türk olarak adlandırılan Türk entelektüel ve aktivistleri; Osmanlı devletini, devletin kurumsal yapısını reforme etmek yoluyla yeniden güçlendirmek ve modernleştirmek için yoğun girişimlerde bulunurlar. Auguste Comte'un sosyolojiye yüklediği "İnsanları metafizik düşünceden pozitivist düşünüşe ulaştırma ve böylece pozitif düşünen insanların oluşturduğu pozitif topluma taşıma" görevi, Jön Türklerin gözlerini kamaştırmıştır. Jön Türkler Osmanlı devletini ve ülkesini modernite projesine dahil etme tutkularını, pozitif toplum ideal tipi yoluyla rasyonalize etmeye yönelmişlerdir. Jön Türklerin Comte'a duydukları ilgi karşılıksız kalmamıştır. Comte da, dönemin Sadrazamı Mustafa Reşit Paşa'ya yazdığı mektupla Türklerin modernleşme çabalarına ilişkin desteğini ve önerilerini ifade etmiştir.² Ne var ki, bir süre sonra Osmanlı sarayı ile Jön Türklerin arası açılır. Sarayın reform girişimleri, Jön Türklerin giderek radikalleşen taleplerini karşılayamaz olur. 600 yıllık Osmanlı yönetimi, reformlarını kendi tarihsel ve kültürel sermayesine dayanarak realize etmeye çabalarken, Almanlarla yakın ilişkilere girer. Jön Türklerin ise ne reformların sonuçlarını beklemeye tahammülleri vardır, ne de bu reformların işe yarayacağına dair umutları. Jön Türkler kafalarındaki 'ne yapalım', 'nasıl yapalım' sorularının cevabını Fransız devrimcilerinin, özellikle çağdaşları Jakobenlerin sloganlarında, eylemlerinde ve politik fikirlerinde bulurlar. Ülkenin modernleşmesinin yeni bir toplum inşa etmekle gerçekleşebileceğini düşünmeye başlarlar. Jön Türklerin ihtiyaç duydukları şey tarihin, kültürün, geçmişin anımsanması değildir; tersine, modernleşme, modernleşmeye engel gördükleri bu unsurlardan kopmakla gerçekleşecektir. XIX. yüzyılın son onyılları Batı Avru-

2 İlber Ortaylı, "Mustafa Resit ve Midhat Paşalarla A. Comte ve Pozitivistler", *Tarih ve Toplum*, 1985, c. III, sy. 14, s. 30-34.

palı entelektüellerin dünya tarihini kendilerine göre okudukları bir dönemdir. O yıllarda evrimcilik, organizmacılık ve pozitivist epistemoloji el ele verecek, tüm bir dünya için evrensel olarak geçerli, a-historical doğrular dikte etmekteydi. Evrensel, lineer evrimin aşamalarının keşfedildiği sanılmaktaydı. Aşamaların keşfi, aşamaların kontrol altına alınabilmesi demektir. Pozitif bilim sayesinde, ara aşamaları deneyimlemeksizin, en üst aşamaya ulaşmak mümkündür. En üst aşamaya bir kez ulaşıldıktan sonra da, organizmacı toplum modeli realize edilerek, ebediyen hür ve modern olmak mümkün olacaktır. Bütün bunları yapabilmek için ise, sosyoloji bilmek ve devleti ele geçirmek gerekiyordu.

Bu beklentiler ve umutlar ortamında, kendilerine en çok başvuru alan sosyologlar başta Emile Durkheim olmak üzere dönemin Fransız sosyologlarıdır. Herbert Spencer ve J. Stuart Mill sadece özgürlük ve yönetim üzerine olan görüşleriyle dikkat çekmişlerdir.³ Bu dönemde yaşayan Türklerden iki tanesi özellikle önemlidir. İlki, Prens Sabahattin, sürprizlerle dolu biridir. Anne tarafından Osmanlı sarayına mensuptur ama saray karşıtı bir Jön Türk olarak bilinir. İngiltere elçisi ile yakın ilişki içinde olduğu iddiaları kanıtlanamamıştır. XX. yüzyılın ilk on yılından sonra Jön Türklerle arası açılır, 1924'te Osmanlı ailesinden olduğu için ülke dışına sürgün edilir.⁴ Prens Sabahattin âdem-i merkeziyetçilik ve şahsî teşebbüs üzerine olan vurgusu ile tanınır. Prens'in tüm hayatı politik mücadeleyle geçmesine rağmen, sosyolojisindeki bu vurguları, onun, özünde, *polity*'nin değil ama *socius*'un üzerine söz söylediğini gösterir. O, merkeziyetçi yönetimin Türklerde cemaatçi eğilimleri geliştirdiğini, bu yönetim anlayışının terk edilmesi gerektiğini, sosyal hayatın sosyal öznelerden oluşunun fark edilmesi zamanının geldiğini belirtir. Prens *socius* incelemeleri için Le Play'nin monografi metodunun kullanılmasını önerir. Ne var ki, Prens'in bu *socius*-merkezli tavrı Türkiye'de 1980'lere kadar anlaşılmamış; Prens'in sosyo-

3 Türkiye'de sosyoloji ile ilgili ilk makale 1896'da Rıza Tevfik tarafından yazılan ve *Maa-rif Mecmuası*'nda yayımlanan Spencer üzerine bir makedir. 1900'de Ahmet Şuayb *Servet-i Fünun Mecmuası*'nda Durkheim, Boutroux ve Bergson üzerine bir makale yayımlar. 1905'te Prens Sabahattin *Terakki Gazetesi*'nde Le Play üzerine bir makale yazar. Ahmet Rıza 1903-1908 arasında Fransa'da Türkçe olarak, Comte'a hayranlığını yansıtan *Meşveret Mecmuası*nı çıkarır. 1908-1911 arasında İstanbul'da Ahmet Şuayb, Mehmet Cavit ve Rıza Tevfik 27 sayı süren *Ulum-u İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası*'nı yayımlarlar. Türkçe'ye ilk tercüme edilen sosyoloji kitabı Emile Bouglé'nin yazdığı, Durkheim'ı tanıtan *İlm-i İctimâ Nedir?*'dir. Çevirmen Mustafa Suphi'dir. İlk telif sosyoloji kitabı 1913 tarihli *İlm-i İctimâ* olup, yazarı Ziya Gökalp'tir. Bkz. Hasan Ali Koçer, *Türk Sosyologları I*, Ankara: Türk Sosyoloji Tarihi Araştırmaları, 1975; Ali Erkul, "Ulum-u İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1990, sy. 13, s. 135-155; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yay., 1966.

4 Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987, s. 43-53.

lojyi, sadece empirik veri toplaması gereken bir disiplin olarak gördüğü iddia edilmiştir.

Türk sosyolojisi için önemli olan ikinci ad ise Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp, ardıllarına rağmen, ilk Türk sosyologu ve en büyük Türk milliyetçisi olarak kabul edilir. Veteriner okulunda okumuştur. 1915'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ilk sosyoloji kürsüsü Gökalp için kurulur.⁵ Ziya Gökalp, Prens'in tersine, *socius*'un değil *polity*'nin sosyologudur. O, Prens'in temsil ettiği ekole bilinçli olarak karşı çıkar. Durkheimci sosyolojiyi Türk sosyolojisine yerleştiren odur. Bu gelenek bugün bile etkisini tamamen yitirmemiştir. Türkiye'deki sosyolojinin 1960'dan sonra, *polity* değil ama toplum-merkezli görünümünün altında bile, *polity*'nin varlığını sezmek olasıdır.⁶ Gökalp Osmanlı devletinin tarih sahnesinden çekilip yerini yeni kurulacak bir devlete bırakmasını ister. Yeni devlette, Durkheim'in organizmacı toplum modeline uygun bir millet inşası görevi, onun tarafından yerine getirilmiştir. Gökalp'in sosyolojisi *polity*-merkezli olmakla birlikte, *policy*-yönelimli değil fakat *idea*-yönelimli bir sosyolojidir. Bu sosyoloji anlayışının bugün de yaşamasına imkân veren etkenlerin başında Türkiye üniversitelerindeki sosyoloji kürsülerinin/bölümlerinin hemen hemen her zaman Edebiyat Fakültelerine bağlı ve Felsefe bölümlerinin içinde ya da yanında yer almış olmaları gelir; hukuk, siyaset, ekonomi fakülteleri içinde değil.

Dernekler Geçidi

1. Türk Bilgi Derneği

Türkiye'deki sosyologların da içinde yer aldığı ilk dernek böyle bir ortamda

5 Aslında, Türkiye'de ilk sosyoloji dersi, Selanik İttihat ve Terakki İdadisi'nde Ziya Gökalp tarafından 1911'de verilir. Bkz. Osman Kafadar, "Türkiye'de Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi-Tarihsel Gelişim ve Lisans Eğitiminin Bir İncelenmesi", Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, 1988 (Danışman: Saffet Bilhan), s. 133. Üniversitedeki ilk sosyoloji dersi ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 1910 veya 1912 yılında Ahmet Şuayb tarafından verilmiştir. Gökalp'in ilk dersini 1914'te verdiğini söyleyenler de vardır. Ama kürsünün resmi kuruluş tarihi 1915'tir. Bkz. Mehmet Yalvaç, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi, 1912-1982", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1985, s. 57-73. Gökalp 1917'de kürsüye bağlı olarak bir de İçtimâiyat Darülmesaii kurar. Bu enstitü 6 sayı yayınlanabilen *İçtimâiyat Mecmuası*'nı çıkarır. Bkz. Ümit Meriç-Yazan, "Önsöz", *İçtimâiyat Mecmuası* (sy. 1-6, 1917), Mehmet Kanar (yay. haz.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi, 1997, s. viii. Dergideki toplam 25 makaleden 8'i Durkheim'den çeviridir. 5 yazı da Gökalp'e aittir. Gökalp 30 Ocak 1919'da, I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'u işgal eden İngilizlerce tutuklanıp Malta'ya sürülür. Sosyoloji kürsüsünün başına, ileride Cumhuriyet döneminde Dışişleri Bakanı olacak olan öğrencisi Necmettin Sadak geçer.

6 Yıldız Akpolat-Davud, "Sosyolojik Yaklaşım ve Devlet", *Türkiye Günlüğü*, 1997, sy. 44, s. 58-60.

İstanbul'da 1913'te kurulus.⁷ Türk Bilgi Derneği adındaki bu derneğin kurucuları arasında Ziya Gökalp de vardır. Dernek amaçları arasında 'deneye ve gözleme dayalı pozitivist bilim anlayışının önemini vurgulamak' yer alır. Derneğin faaliyet gösterecek alt komitelerinden biri sosyoloji olarak belirtilir. Dernek yedi sayı *Bilgi Mecmuası* çıkarır. I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine 1914'te kapanır. Türk Bilgi Derneği *polity* üzerine söyleyecek sözleri olanların, fikirlerini kamusal alana duyurma isteklerinden dolayı kurmuş oldukları bir 'dernek' gibi görünür.

2. Meslek-i İçtimâî

İkinci dernek Meslek-i İçtimai adı ile, İstanbul'da, I. Dünya Savaşından hemen sonra, 1918'de kurulus.⁸ Kurucusu, Prens Sabahattin'in öğrencilerinden Mehmet Ali Şevki'dir. Mehmet Ali Şevki siyasal bilgilerden mezundur. Derneğin üyelerinin adlarını bilmiyoruz ama derneğe bazı üniversite öğrencileri ve akademisyenlerin üye olduklarını biliyoruz. Dernek faaliyetini 1920'de savaş nedeniyle durdurur. Dernek 1919-1920 arasında altı sayı çıkan *Meslek-i İçtimâî* adlı bir dergi yayımlar. Dergide sosyolojik monografiler yayımlanır. Alan araştırmaları teşvik edilir. Hem derneğin, hem derginin adında 'meslek' sözcüğüne yer vermeleri ve alan araştırmalarını teşvik etmeleri Prens Sabahattin ekolünün sosyolojiye bakışının izlerini taşımaktadır. Ancak, yukarıda değinildiği gibi, Prens için monografi, *Socius*'un bilgisini elde etmek için bir araçtı. Mehmet Ali Şevki'nin de monografiyi, Prens gibi, bir araç olarak mı gördüğünü yoksa Prens'ten farklı olarak, kendi başına bir amaç olarak mı gördüğünü bilemiyoruz. Bildiğimiz, özellikle Durkheimcı geleneği izleyenlerin Prens'i ve Mehmet Ali Şevki'yi, aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın, 'monografiyi amaç olarak görenler' olarak betimlemeleridir. Durkheimcı gelenek alan araştırmasına dayalı, bilgi-yönelimli Sosyoloji anlayışını, genelde, küçümseme eğiliminde olmuş, onları 'koyun sayanlar' olarak nitelendirmiştir. Bu eğilime rağmen, Mehmet Ali Şevki 1938-1940 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji kürsüsünde Le Play'nin monografi tekniğini tanıtan bir ders vermiştir. Bu gelişme, Prens'in ekolünün, Gökalp'in ekolu tarafından kabul edilmeye değer görüldüğünün bir işareti olarak değil, fakat Prens'in ekolünün içi boşaltıldıktan ve sadece bir monografi tekniğine indirgendikten sonra üniversite içine kabul edildiğinin bir işareti olarak görülmelidir. Edebiyat Fakültesi içindeki sosyoloji kürsüsünün monografi tekniğini yıllarca ihmal ettikten sonra öğrencilerine öğretmek iste-

7 Zafer Toprak, "Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası", Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), *Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987, s. 248.

8 Muzaffer Sencer, "Mehmet Ali Şevki", Emre Kongar (ed.), *Türk Toplum Bilimcileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988, c. II, s. 34.

mesinin sebebi ise, aşağıda değinilecek olan, Alman profesörlerin etkilerinde aranmalıdır.

3. Türk Felsefe Cemiyeti

Türkiye’de sosyologların da üye oldukları üçüncü dernek Türk Felsefe Cemiyeti’dir.⁹ Dernek, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji kürsüsünde ders veren Hilmi Ziya Ülken ve Lise öğretmeni Servet Berkin’in girişimleriyle 20 Ocak 1928’de kurulur. Dernek felsefe ve sosyoloji öğretmenleri arasında yakın ilişki ve dayanışma tesis etmeyi amaçlar. İlk toplantıya 10 öğretmen katılır. Her ayın son Perşembe günü toplantı yapılması, her ay bir üyenin bir tebliğ sunması ve bu tebliğin tartışılması kararlaştırılır. Derneğin resmi yayını *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*’dır. Dergi 1930 yılına kadar yayımlanır. Dernek 1931 yılında faaliyetini durdurur. Sebebin, felsefe ve sosyoloji öğretmenleri arasındaki anlaşmazlıklar olduğu ileri sürülmektedir.¹⁰

Yukarıda sosyoloji derslerinin Edebiyat Fakülteleri içinde Felsefe Bölümü’ne bağlı olarak verildiğini söylemiştik. Bağımsız sosyoloji bölümlerinin kuruluşundan önce¹¹ geçerli olan bu kurumsal düzene göre öğrenciler her iki kürsüden de belli sayıda dersler almakta, mezun olunca da liselerde, düzenli olarak 1923’de başlayan ve 1980’lere kadar zorunlu olan, sosyoloji ve felsefe (psikoloji de bunlara dahildir) derslerini okutan öğretmenler olabilmekteydiler. Felsefe Cemiyeti macerası, kurumsal yan yanalığa rağmen sosyolog ve felsefeciler arasında kurulamayan entelektüel işbirliğinin, liselerdeki sosyoloji ve felsefe öğretmenleri arasında da kurulamadığını göstermektedir. Burada vurgulanması gereken bir nokta, sosyoloji öğretiminin, felsefe bölümü içinde ve öğrencileri öğretmenlik mesleğine hazırlama amacıyla gerçekleştirilmesinin, *idea*-yönelimli ve *polity*-merkezli sosyoloji anlayışını beslemiş olmasıdır.¹²

1930’dan 1950’ye kadar sosyologların herhangi bir dernek kurma girişimiy-le karşılaşmıyoruz. Arada geçen yaklaşık 20 yıllık süre içinde elimizdeki tek sos-

9 Bu dernek Hilmi Ziya Ülken tarafından bir yerde Türk Felsefe Cemiyeti, diğer bir yerde Türk Felsefe ve İctimaiyat Cemiyeti olarak belirtilmiştir. Bkz. Hilmi Ziya Ülken, “Türk Sosyoloji Cemiyeti”, *Sosyoloji Dergisi*, 1950, sy. 6, s. 137; a.mlf., *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 432. Doğrusunun Türk Felsefe Cemiyeti olması gerekir.

10 Osman Kafadar, “Türkiye’de Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi-Tarihsel Gelişim ve Lisans Eğitiminin Bir İncelenmesi”, s. 161.

11 Felsefeden bağımsız ilk Sosyoloji Bölümü 1961’de İstanbul Üniversitesi’nde kurulmuştur. 1982’den sonra tüm üniversitelerdeki Sosyoloji Bölümleri bağımsızlaşmıştır.

12 Liselerde okutulan sosyoloji ders kitaplarının bir içerik analizi bu iddiayı desteklemektedir: Lise sosyoloji ders kitaplarının yurttaşlık bilgisinden kurtulup daha sosyolojik bir niteliğe kavuşması 1960’dan sonra gerçekleşmiştir. Bkz. Nilgün Çelebi, “Sosyoloji Ders Kitaplarında Köy ve Kente Bakış”, *Bilanço 1923-1998*, İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 1999, s.199-215.

yoloji örgütlenmesi olan üniversitelerde şu gelişmeler yaşanır: 1933 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi'nin çeşitli bölüm ve fakültelerine Hitler'in yükselişinden rahatsız olan Alman profesörler gelmeye başlar. Öncelikle edebiyat ve hukuk fakültesine gelen bu profesörlerden sosyoloji ve iktisatla ilgili olanlar 1936 yılında İktisat Fakültesi'ne geçerler. Edebiyat Fakültesi'nde felsefe bölümüne gelen Reichenbach, von Aster, W. Kranz, Heimsoeth, J. Ritter gibi felsefeciler felsefe kürsüsünün canlanmasında katkıda bulunurlar ama bu katkıları bitişik odalarda oturan sosyoloji kürsülerine yansımaz. Alman profesörlerin Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarına etkileri daha dolaylı ve uzun bir yoldan olur. Gerhard Kessler, Fritz Neumark, Wilhelm Röpke, Alexander Rustow, Alfred Issac bir yandan kültür ve tarih temelli Alman düşünce geleneğini ve Max Weber sosyolojisini İktisat Fakültesi'nde verdikleri derslerle öğrencilere aktarırlar, böylece *socius*-merkezli bir sosyoloji anlayışının nasıl mümkün olabileceğinin ipuçlarını sunarlar, bir yandan da, temelde iktisatçı oldukları için, toplum-merkezli ve *policy*-yönelimli bir sosyolojinin de yollarını açarlar. Kessler'in yazdığı *Sosyolojiye Giriş* kitabına önsöz yazan İktisat Fakültesi'ndeki öğrencisi Sabri Ülgener, Türk sosyoloji düşüncesindeki sosyolojik düşünmeyi tükayan Durkheim-Gökalp çizgisinin Kessler gibi hocalarla kırıldığını yazar.¹³ İktisat Fakültesi'nde başlayan bu canlanış bir yandan iktisatçı, siyaset bilimci, hukukçu gibi sosyal bilimcilerin zihinlerinde sosyolojinin değerlendirilişine ilişkin yeni ufuklar açarken, Sabri Ülgener bunlardan biridir, bir yandan da sosyologlar için, felsefecilerden çok farklı bir rakip kümesinin oluşmasına yol açmıştır: *Socius* ve/veya toplum ile ilgilenen ama sosyolog olmayan 'sosyal bilimciler' kümesi.

İktisat Fakültesi'ndeki hocaların Alman hocaların sosyoloji kürsüsündeki doğrudan etkisi ise *polity*-merkezli ve *idea*-yönelimli sosyoloji öğretiminin yanına toplum-merkezli, veri-yönelimli bir sosyoloji anlayışının gelmesi tarzında kendini gösterir. Aslında Almanların önerisi *policy*-yönelimli bir sosyolojidir. Ama bu nokta dikkate alınmaz. Yerine, Prens'in çizgisi olarak sunulan, monografik veri toplamaya dayalı, sosyoloji anlayışı diriltir. Ancak, Prens'in bu yüceltilerek anımsanması, kürsünün tüm hocalarının paylaştığı bir anımsama değildir. H. Z. Ülken *idea*-yönelimli sosyoloji üzerinde ısrar ederken, daha genç kuşaktan Nurettin Şazi Kösemihal, Almanların rüzgârını da arkasına alarak, tecrübî sosyoloji adı altında monografilere kucak açar. Almanların *socius*-merkezli sosyoloji anlayışı İktisat Fakültesi içinde Sabri Ülgener tarafından sürdürülür.

13 Ahmet Güner Sayar, *Bir İktisatçının Entelektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*, İstanbul: Eren Yay., 1998, s. 69. Alman hocalar Türkiye'de uzun süre kalamamış, çalışma statüleri tatminkar bir tarzda düzenlenemediği için bir süre sonra Türkiye'den ayrılmışlardır. Bkz. Aslan Kaynaradağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, İstanbul: Elif Yay., 1986, s. 27-28.

1939'da Ankara'da Edebiyat Fakültesi (Dil ve Tarih-Coğrafya) kurulur.¹⁴ Fakültenin organizasyonu için Fransa'dan felsefeci Olivier Lecombe getirilir. Felsefe Bölümü içindeki sosyoloji kürsüsüne Amerika'dan sosyoloji öğrenimi gö-rerek gelen Behice Boran ve Niyazi Berkes atanır.¹⁵ Boran ve Berkes Türkiye için çok yeni olan bir sosyoloji programı yürütürler. Teori-anlatan hoca değil, sosyal yapı analizlerine odaklanan hoca olurlar. Toplum-merkezli, veriye dayalı bilgi üretimine ağırlık veren bir sosyoloji sunarlar. Ama bu ekol birkaç yıl içinde boğulur. Boran ve Berkes komünist oldukları gerekçesi ile 1948'de Fakülte'den atılırlar. Türkiye 1950'ye kadar, Cumhuriyet rejimini yerleştirmek isteyen yöneticiler tarafından, oldukça totaliter ve otoriter bir tarzda yönetilmiştir. Bu, farklılaşmalara değil, homojeniteye önem veren bir dönemdir. Boran ve arkadaşlarının suçları aslında farklı olmalıdır; her ne kadar Boran 1960'dan sonra gerçekten sosyalist bir politikacı olmuşsa da.

4. Türk Sosyoloji Cemiyeti

Ankara'daki sosyoloji kürsüsünün hocasız kaldığı bu dönemde İstanbul'da ani bir hareketlenme görülür: İstanbul'da, Hilmi Ziya Ülken'in girişimiyle 2.12.1949'da Türk Sosyoloji Cemiyeti kurulur.¹⁶ Bu dernek sosyologlara yönelen dördüncü dernektir. Derneğin 16'sı kurucu 46 üyesi vardır. Kurucuların altısı liselerde sosyoloji-felsefe öğretmeni, dördü akademisyen, üçü yazar, ikisi hukukçu, biri ev kadınıdır. Derneğin faaliyetleri dernek tüzüğünde şöyle belirtilir: Araştırma büroları ile bireysel araştırmacılar arasında iletişim kurmak, araştırma sonuçlarını yayımlamak, teorik ve empirik araştırmaları teşvik etmek ve desteklemek, kongreler düzenlemek, Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) ile temas kurmak, dergi yayımlamak. Derneğin ilk ve son kongresi 21 Temmuz 1950'de yapılır. İlk gün idarî konular görüşülür. Bazı üyeler (muhtemelen lise öğretmenleri) derneğin Muallimler Birliği'ne katılmasını önerirler. Bu teklifin görüşülmesi ertelenir. 22-25 Temmuz 1950'de bilimsel kongre yapılır. 14 tebliğ sunulur. Başlıklar şöyledir: Pedagoji ve Sosyoloji, Gelir Vergisi, Türkiye'de Köy Sosyolojisi, Cemiyet ve Terbiye, Mektep ve Cemiyet, Türkiye'de Tecrübî Sosyoloji, Cemiyet ve Din, Sosyolojinin Sınırları, Sendikalar, Laiklik, Kanunlarımız ve İçtimâî Realite, Hukuk Sosyolojisi, İçtimâî Sağlık Meselesi, Sosyoloji ve Fenomenoloji. Derneğin başkanı Ülken, derneğin kuruluşundan kısa bir süre önce International Sociological Association'ın ilk kuruluş hazırlıklarına katılmıştır.

14 Fakültenin ilk dekanı M. Emin Erişirgil Ziya Gökalp'in izleyicisidir. Fakültede 1939-1940 döneminde ilk Sosyoloji dersini, 'Sosyoloji Nazariyeleri Tarihi' dersini verir. 1942'de ayrılır ve İçişleri Bakanı olur. Bkz. Nilgün Çelebi, "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümünün Dünü ve Bugünü", *AÜ DTCF Sosyoloji Dergisi*, 1999, sy. 2, s. 1-16.

15 Osman Kafadar, "Türkiye'de Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi-Tarihsel Gelişim ve Lisans Eğitiminin Bir İncelenmesi".

16 Hilmi Ziya Ülken, "Türk Sosyoloji Cemiyeti", s. 137-139.

Oslo'da 5-11 Eylül 1949'da cant. Jur. Eric Rinde'nin evindeki toplantıda ve ISA'nın tüzüğünün hazırlanma çalışmalarında bulunur. 4-8 Eylül 1950'de Zurich'de toplanan ilk ISA Kongresi'nde ve 29 Ağustos-4 Eylül 1950'de Roma'da toplanan 14. Uluslararası Sosyoloji Kongresi'nde tebliğler sunar.¹⁷ Ne var ki, derneğin ömrü çok kısa olur. Türk Sosyoloji Cemiyeti faaliyetini 1950 yılında durdurur. Derneğin kapanmasında neden olarak, üyeler arası kişisel anlaşmazlıklar gösterilmektedir. Ancak, sosyoloji mezunlarına öğretmenlikten başka bir meslek formasyonu sunulmadığı için, mezunların Sosyolog kimliklerinin hala olgunlaşmamış olması, daha yeterli bir gerekçe teşkil edebilir.

5. Türk Sosyal Bilimler Derneği

1950 yılı Türkiye'de devlet yönetiminin seçimle bürokratik elitlerden onların liberal eğilimli oğullarına geçtiği bir dönemdir. Ancak bu liberal rüzgâr üniversitelere hemen uğramamıştır. Üniversitelerdeki sosyoloji çalışmalarının canlandığı dönem 1960'lı yıllardadır. 1950-1960 arasında ABD ile kurulan yakın ilişkiler ABD'de doktora yapanların sayılarını artırmış, oradan gelenler İstanbul ve Ankara Üniversiteleri Sosyoloji Kürsülerine değil yeni kurulan ODTÜ ve Hacettepe Üniversiteleri Sosyoloji Bölümlerine ve genelde tüm üniversitelerin siyasal bilgiler ve iktisat fakültelerine girmişlerdir. Bu canlanmanın yansıdığı bir alan Türk Sosyal Bilimler Derneği'dir. Türk Sosyal Bilimler Derneği (TSBD) 1967'de Ankara'da kurulur. TSBD'nin amacı Türkiye'deki sosyal bilimcileri şemsiyesi altında toplamaktır. Derneğin kurucuları ve üyeleri arasında, sosyologların yanı sıra, siyaset bilimci, iktisatçı, hukukçu, antropolog, psikolog, tarihçi gibi akademisyenler de bulunmaktadır. Derneğin Amerikalı fon kurumlarından aldığı para ile yaptığı araştırmalar, Türkiye'deki sosyoloji araştırmaları için bugün bile bir model teşkil etmektedir. Bu araştırmalar *polity*-merkezli sosyoloji anlayışını tamamen ortadan kaldıramasa da araştırma denince sadece monografi metodu ile veri toplamayı anladığı için araştırma yapmayı küçümseyen sosyoloji anlayışının altını oymuştur. TSBD, Türkiye'de akademik yükseltilmelerde araştırma yapma deneyiminin bir ölçüt olarak kullanılması geleneğinin başlamasına katkıda bulunmuştur. Dernek üyelerinin sosyolojik çalışmaları, özünde, Behice Boran çizgisinin devamı olan sosyal yapı analizleridir. Bu analizlerin teorik çerçevesini modernleşme teorileri ve gelişme teorileri oluşturur. Behice Boran'ın öğrencisi Mübeccel Kıray TSBD'nin üyeleri arasındaki doktorasını ABD'de yapmış en ünlü sosyologdur. Mübeccel Kıray toplum-merkezli, veriye dayalı bilgi üretimine ağırlık veren bir sosyoloji anlayışına sahiptir. O, bu anlayışı 1965'te Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümü'ne (sonradan adı Sosyoloji Bölümü olur) taşır. TSBD içinde dikkat çeken bir diğer sosyolog Siyasal Bilgiler mezunu Şerif Mardin'dir. Şerif Mardin

de Amerikan eğitimi almasına rağmen Kıray'dan farklı bir çizgi izler. Onun çizgi *socius*-merkezlidir. Bu çizgi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ndeki bazı Alman profesörlerin çizgisine yakın olan, tarihi ve kültürü sorgulayan bir çizgidir. Bu sosyoloji anlayışı bugün Boğaziçi Üniversitesi'nde devam etmektedir. (Bu çizginin bir başka versiyonu, teorik eğilimli Hilmi Ziya Ülken ve empirik eğilimli Nurettin Şazi Kösemihal öldükten sonra İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı olan Baykan Sezer'de karşımıza çıkar. Burada ilginç olan husus, Baykan Sezer'in Alman düşünce geleneğinden etkilenmiş olduğunu tespit edenlere karşı şiddetle tepki göstermesidir.)

6. Sosyoloji Derneği

TSBD kurulduğu yıldan bu yana düzenli olarak iki yılda bir geniş katılımlı ulusal sosyal bilim kongreleri düzenlemesine rağmen, kendini sadece akademisyenlerin bilimsel etkileşimlerini arttırıcı bir fonksiyonla sınırladığı için bazı akademisyen sosyologların başarılarını sergilemesine imkân vermiş fakat genelde sosyologların sosyoloji dolayımıyla birbirleriyle karşılıklı etkileşim kurma ihtiyaçlarına cevap verememiştir.

Sosyologlar kendi özel derneklerini 1990'da kurabilmişlerdir. Derneğin kuruluşunda, görünüşte, sosyologların kendi derneklerine sahip olma yönündeki sürekli özlemleri etkili olmuştur. Ancak, derneğin kuruluş dönemindeki politik ortam oldukça bulanıktır. 12 Eylül 1980'deki yoğun bireysel acılara yol açan askeri darbenin arkasından gelen görelî ve profesyonelce kontrollü serbestlik ortamında dikkati çeken sayıda çeşitli meslek grupları kendi derneklerini kurmuştu. Sosyoloji Derneği de bunlardan biridir.

1990'larda kurulan Sosyoloji Derneği'nin kurucusu ve halen başkanı Prof. Dr. Birsen Gökçe'dir. Derneğin tüm kurucuları akademisyendir. Derneğin amaçları araştırmalar yapmak, bilimsel toplantılar düzenlemek, meslekî sorunların çözümü için uğraşmak ve yayın yapmaktır. Derneğin merkezi Ankara'dır. Şubesi yoktur. Derneğin organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Onur Kurulu ve Denetleme Kurulu'dur. Genel Kurul tüm üyelere açıktır. Diğer kurul üyeleri Genel Kurul'da seçilir. Genel Kurul iki yılda bir toplanır. Derneğe üye olmak için sosyolojide lisans derecesine sahip olmak, ya bir üniversitede sosyolog olarak çalışmak ya da araştırma ve yayınları ile sosyoloji bilimine katkıda bulunmak gerekmektedir. Öğrenciler üye olamamaktadır. Dernek gönüllü bir kuruluş olup, herhangi bir kurum veya üniversite ile formel bağlantısı bulunmamaktadır. Derneğin araştırma komiteleri yoktur.

Derneğin gelirleri; üye aidatları, komisyonlu araştırma gelirleri ve dernek yayınlarının satışından oluşmaktadır. Komisyonlu araştırma gelirleri, dernek adına veya derneğin taahhüdü altında başkalarınca alınan projelerde görev yapanların derneğe ödedikleri komisyondan kaynaklanmaktadır. Bu formül ile bir yandan Dernek gelir sahibi olurken, bir yandan da araştırmacılar hem araş-

tırma yapabileme, hem de para kazanabilme imkânına sahip olmaktadır. Aynı zamanda, araştırma yaptırmak isteyen kuruluşlar da, ki aslında bunların sayısı çok sınırlı olup ancak bazı uluslararası kuruluşlar ve az sayıdaki devlet kurumu proje talebinde bulunmaktadır, araştırmacı aramak zahmetinden kurtulmakta, doğrudan derneğe başvurarak derneğin araştırmacı temin etmesini istemektedirler. Araştırmacılar genelde dernek yönetiminde görev alanlar olmaktadır. Dernek, araştırmacının teminatını (hem malî, hem hukukî açıdan) sağlamaktadır. Dernek bu gelirleri ile içinde aktivitelerini yürüttüğü bir daire satın almıştır. Ayrıca, komisyonlu araştırma projelerinin bazılarının raporlarını kitap olarak yayımlamış ve bunları satışa sunmuştur. Derneğin ücretli çalışanı yoktur. Ofis işleri dernek başkanı ve yönetim kurulu üyelerince yürütülmektedir.

Dernek şimdiye kadar 5 Ulusal Sosyoloji Kongresi düzenlemiştir. Bu kongreler, sosyoloji bölümleri olan Ankara dışındaki üniversitelerin olduğu şehirlerde düzenlenmiştir. Kongrelere sosyologlar dışında, sosyoloji ile ilgili çalışmalarını yapan diğer sosyal bilimciler de katılabilmektedir. Ancak katılımcıların çoğunluğu sosyologdur. Dernek kongrelerde sunulan tebliğleri kitap olarak yayımlamıştır. 1993 yılında Ege Üniversitesi'nde (İzmir) toplanan ilk kongrenin teması "Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler" dir. Bu kongrede 87 tebliğ sunulmuştur. İkinci kongre 1996'da Mersin Üniversitesi'nde (Mersin) toplanmış olup teması "Toplum ve Göç" tür. Bu kongrede 86 tebliğ sunulmuştur. Tebliğlerin çoğunluğu araştırma sonuçlarının sunumu tarzındadır. Kongreler tüm dernek üyelerine açık olup, isteyen herkes tebliğ sunabilmektedir. Akademisyen olmayanlara da duyuru yapılmaktadır. Ancak, akademisyen olmayanlardan tebliğ sunmak isteyenlerin sayısı çok düşüktür. Kongrelerde yaşlı profesörler ile genç asistanlar aynı oturumda konuşmalarını yapabilmektedirler. Anadolu Üniversitesi (Eskişehir, Kasım 2000)'nde düzenlenen üçüncü kongrenin teması "Dünyada ve Türkiye'de Farklılaşma-Çatışma-Bütünleşme" idi. Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas, Ekim 2003)'nde gerçekleştirilen dördüncü kongrenin temasını ise "Değişen Dünya ve Türkiye'de Eşitsizlikler" oluşturmaktaydı. "Türkiye'de Güncel Toplumsal Sorunlar" temalı beşinci kongre İnönü Üniversitesi (Malatya, Eylül 2006)'nde yapılmıştır.

Dernek sosyoloji öğretimi, sosyoloji alanında akademisyen yetiştirme gibi konularda toplantılar düzenlemiştir. Derneğin tüm üyelerine ücretsiz dağıtılan bir bülteni vardır. Dernek 1998 yılından itibaren *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* adlı bir dergi yayımlamaktadır. Yılda iki sayı olarak yayınlanan dergi, şu an itibarıyla (Güz 2007, c. X, sy. 2) kadar 20 sayıya ulaşmıştır (1999, 2000 ve 2001 yıllarına ait dergiler iki sayı bir arada yayınlandı.)

Derneğin 1998 yılı itibarıyla 371 üyesi vardır. Üyelerin cinsiyet ve akademik olup olmama ölçütlerine göre dağılımının dengeli olduğu ileri sürülebilir. Akademisyen olmayanların çoğu liselerde öğretmen olarak çalışmaktadır. Kuşkusuz, Türkiye'deki sosyoloji mezunu sayısı dernek üyelerinden çok daha fazla-

dır. Her yıl ortalama 600 kişi, 23 farklı üniversitenin sosyoloji bölümlerinden mezun olmaktadır. Öte yandan tüm akademiklerin de dernek üyesi olduklarını söylemek zordur. Akademisyenlerin yaklaşık 2/3'ü derneğe üyedir.

Dernek yönetimine bakıldığında şöyle bir dağılımla karşılaşılmaktadır: Derneğin Yönetim Kurulu üyeleri 1990'dan 2000'e kadar beş kez seçilmiştir. Yönetim kurulu beş üyeden oluşmaktadır. 1990-2000 yılları arasında dernek yönetiminde 12 üye görev yapmıştır. Dernek yönetiminde kadınlar ağırlıklıdır. Derneğin başkan ve yardımcılarını her zaman kadınlar olmuştur. Yönetim Kurulu üyeliği yapan 12 kişiden 7'si kadındır. Yönetim Kurulu üyelerinin hemen hepsi akademisyenlerden oluşmuştur. İçlerinden bir üye eski bir akademisyen, bir üye de akademi dışındandır. Yönetim Kurulu'nda şimdiye kadar bir üye 5 kez, bir üye 4 kez, iki üye 3 kez, bir üye 2 kez, 8 üye de 1 kez görev yapmıştır. Dernek üyelerinin hepsinin doğal üye olduğu Genel Kurul'un tam katılımlı bir toplantısı hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Türkiye'deki dernek tüzükleri yaklaşık 20-30 üyenin katılabildiği her genel kurulu meşru saymaktadır. Sosyoloji Derneği genel kurulu da hemen hemen bu sayıdaki üye ile toplanmakta ve Yönetim, Denetleme ve Onur Kurulu üyelerini seçmektedir. Genel Kurula katılımın azlığı üyelerin kendilerini dernekten uzak hissettiğinin bir göstergesi gibi değerlendirilebilirse de, genelde bu manzaranın Türkiye'deki diğer dernekler için de geçerli olduğu dikkate alınmalıdır. Bugün için Sosyoloji Derneği'nin gerek yöneticileri gerek üyeleri hayatlarından memnun görünmektedirler. Dernek yöneticilerinin memnuniyet sebepleri kolayca görülebilir; dernek üyeleri ise, bir derneklerinin olduğunu bilmekten, bir derneğe üye olmaktan, sosyoloji adını bir dernek adı olarak görmekten, diğer herkesten en azından 'Sosyolog' olarak farklılaşabileceklerini keşfetmekten mutlu olmaktadırlar.

Umuda Doğru

Sonuç olarak, bu yüzyılın sonunda geriye dönüp Türkiye'deki sosyolojiye bakıldığında görülen manzara, tatminkâr bir ilerleme veya gelişmenin sağlanamadığına işaret etmektedir. Dernekleşmeye yansıyan zayıflık temeldeki daha derin bir zayıflığın, sosyolojinin yeterince gelişemediğinin bir yansımasıdır. Sosyolojiyle çok erken bir dönemde tanışılmasına rağmen Türkiye'deki sosyolojinin yeterince gelişmemesinde Türkiye'de fikir ve konuşma hürriyetinin yer edinmemiş olması kadar gerek sosyolojinin gerek sosyologların kimliklerini tanımlayamamış olmaları da etkilidir. Türkiye'deki sosyoloji zaman içinde *idea*-yönelimli olmaktan veri-yönelimli olmaya doğru bir dönüşüm göstermiştir. Ancak, sosyolojinin *polity*-merkezli değil ama *socius*-merkezli, en azından toplum-merkezli bir disiplin olarak kimliklendirilmesi bu kadar rahatlıkla gerçekleşmemiş, toplum sözcüğü bile zihinlerin derinliklerinde *polity*'den tamamen izole edilememiştir. Kuşkusuz sosyolojinin *socius*'un, en azından sosyal sistemin bilgisi olarak identifikasyonu sosyologlar yoluyla gerçekleşmeliydi.

Ama sosyoloji mezunlarının meslek olarak sosyolojiye değil öğretmenliğe yöneltilmiş olmaları, bu identifikasyonun gerçekleşmesini engellemiştir. Sosyoloji mezunlarının öğretmenlik mesleği dışında sosyolog olarak çalışma imkânları eskiye göre daha çoksa da, bu durum sosyologlar için öğretmenliğin hala en büyük istihdam alanı olması gerçeğini değiştirmemiştir. Sosyolojiye benzer kimlik sorunları yaşayan psikologlar, Psikologlar Derneği'nin psikologluğu meslek haline dönüştürme konusundaki girişimleri sonucunda, bugün sosyologlardan daha ileri bir konuma ulaşabilmişler, psikologu aranan bir meslek mensubu haline getirebilmişlerdir. Sosyoloji mezunları için, sosyal çalışmacı olarak çalışmak, sosyolojinin meslek haline gelebilmesine katkıda bulunabilirdi; eğer sosyologlarımız uygulamalı sosyolojiyi monografik araştırma yapmakla özdeşleştirmemiş olsalardı ve makro-ölçekli sosyal yapı analizleri dışında mikro-ölçekli *policy*-yönelimli araştırmalar yapmanın da değerli olduğunu görebilselerdi. Ama bunun gerçekleşmesi için öncelikle sosyologlarımızın zihinlerinin derinliklerinde hala canlılığını sürdüren *polity*-merkezli düşünme alışkanlığının tümüyle kazanıp çıkarılması gerekmektedir. Bu, uzun vadede gerçekleşebilecek olan bir değişimdir. Bu değişim gerçekleşinceye kadar, daha kısa vadede Sosyoloji Derneği şu iki fonksiyonu yerine getirerek, aradaki boşluğu doldurabilir: İlki, sosyoloji öğretmenlerine kendilerini sadece öğretmenlik mesleği ile özdeşleştirmek zorunda olmadıklarını hatırlatarak. İkincisi, komisyonlu projeler alma konusundaki istekli tavrı ile, çeşitli kurumlarda sosyolojik araştırma ısmarlama davranışını geliştirerek. Bu araştırma projelerinin hem sosyolojiyi sosyal hayatın içine sokacağı, hem de sosyologlara bu araştırmalar dolayısıyla sosyal hayat içinde bir yer edinme imkânını hazırlayacağı umut edilebilir. Sosyoloji Derneği eğer çeşitli özel ve kamu kurumlarında sosyolojik araştırma ısmarlama alışkanlığını yerleştirebilirse, bu, Derneğin sosyoloji adına ve sosyologlar için gerçekleştireceği en büyük başarı olacaktır.

Ek Kaynakça

- Bozdoğan, Sibel ve Reşat Kasaba (eds.), *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, Seattle: University of Washington Press, 1997.
- Çelebi, Nilgün, "Conceptual and Practical Difficulties of a Sociologist", Abdeljelil Temimi (ed.), *Crise de la Recherche Scientifique & Fuite des Cerveaux Dans le Monde Arabe et en Turquie*, Zaghuan: Foundation Temimi pour le Recherche Scientifique et l'Information, 1999, s. 9-13.
- Orhonlu, Cengiz, "Edebiyat Fakültesi'nin Kuruluşu ve Gelismesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1973.
- Öncü, Ayşe, "Some Reflections on Sociology and the Condition of Being a Sociologist in Present-Day Turkey", *Tradition in Modernity Southern Europe in Question*, Çağlar Keyder (ed.), Proceedings of the ISA Regional Conference for Southern Europe, İstanbul, 20-21 Haziran 1997, s. 113-119.

Toprak, Zafer, "Türkiye'de Toplumbilimin Doğuşu", Emre Kongar (ed.), *Türk Toplumbilimcileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988, c. II, s. 1-32.

Ülken, Hilmi Ziya, "Sociology in Turkey", *Sosyoloji Dergisi*, 1950, sy. 6, s. 140-149.

Sociology Associations in Turkey: Continuity behind Discontinuity

Nilgün ÇELEBİ

Abstract

The first acquaintance of Turks with sociology took place in the 19th century. Auguste Comte paid considerable attention to Turks, seeing them as the bridge between Asia and Europe. Since then sociology has been present sometimes as an idea-oriented and sometimes as a data-oriented or policy-oriented discipline. Le Play and Durkheim have also been influential, while in the 1930s German refugees became prominent; since the 1950s there have been more contacts with US sociology. The journey of sociology in Turkey has been an interrupted one, with six consecutive associations, not all exclusively for sociologists, and its progress has often been involved with political developments in the wider society. The current association, founded in 1990, is described in this article.

Keywords: History of Sociology, Sociological Associations, Sociology Departments, Sociology in Turkey.

Türkiye'deki Sosyoloji Dernekleri: Süreksizliklerin Ardındaki Süreklilik

Nilgün ÇELEBİ

Özet

Türklerin sosyolojisi ile tanışması 19. yüzyılda gerçekleşti. Türkleri Asya ve Avrupa arasında bir köprü olarak gören Auguste Comte'un Türklere biçtiği değer büyüktü. O zamandan bu yana sosyolojinin varlığı kimi zaman fikir odaklı, kimi zaman ise veri veya politika odaklı olmuştur. Bu gelişimde hem Le Play, hem de Durkheim etkin rol oynadı. 1930'larda Nazi dönemi baskılarından kaçarak ülkemize sığınan Alman akademisyenler önem kazanırken, 1950'den itibaren Amerikan sosyolojisiyle dirsek teması artmıştır. Türkiye'de sosyolojinin kat ettiği yol kesintili olmuştur. Ardı ardına kurulan altı dernekle beraber sosyolojinin gelişimi sadece sosyologları değil, daha geniş toplumu ilgilendiren politik süreçle yakından ilintilidir. 1990'da kurulan son dernek bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyolojinin Tarihi, Sosyoloji Dernekleri, Sosyoloji Bölümleri, Türkiye'de Sosyoloji.